

Ramon Maria Puig Andreu

Amb el ritme pausat de qui camina i busca alhora, l'arquitecte lleidatà Ramon Maria Puig ens condueix fins al lloc triat i precís de la plaça dels Apòstols. Al peu del campanar de la Seu Vella, la suau inclinació del pla de la terra corona la muralla i enllaça, sense por ni barana, amb l'horitzó. Terra i cel de ponent retallen des d'allà la nostra conversa i la seva figura.

IGV: Tinc la impressió que no ens heu portat fins aquí per atzar. De fet, en un dels molts articles que heu escrit, parleu precisament d'aquesta mateixa plaça on som ara i del seu autor, l'arquitecte Ignasi Miquel. A què us referíeu, quan la qualificàveu d'"arquitectura silenciosa"?

RMP: Em referia al fet que tota l'obra de l'Ignasi Miquel es mou sempre en l'univers de la discreció del llenguatge, concís i contingut, de l'abstracció del llegat racionalista. Aquí, on som ara, es veu molt bé com ha sabut resoldre magistralment tots els problemes i dificultats del projecte amb un sol i únic gest. Es tracta d'una arquitectura conceptual que neix d'una idea pura, que, en aquest cas, és la d'estendre la base física del baluard sobre el qual s'assenta la plaça, fins a l'extensió sense límits de la plana, i contraposar el volum rotund de la Seu i el seu campanar a l'espai infinit i difús de l'horitzó.

IGV: Per què em sembla que en el fet de portar-nos aquí s'hi amaga tota una declaració de principis? A l'article de què parlàvem abans, escrivíeu que el mateix Federico Correa qualificava aquesta plaça d'obra mestra. Heu treballat quasi des de l'inici dels vostres estudis d'arquitectura al despatx de Correa. Què o qui us va fer anar a trucar aquella porta?

RMP: Feia només un any que havia començat la carrera, però ja veia que allà no hi aprendria gran cosa i que valia més intentar treballar en algun despatx d'arquitectura. Un company d'un curs superior em va aconsellar en Coderch i me n'hi vaig anar ràpidament a demanar feina. Em va rebre i tractar amb molta cordialitat. Vàrem xerrar durant molta estona, mentre minvava imperceptiblement la llum que entrava per la finestra i es feia fosc. Guardo un gran record d'aquella tarda. Ell ja tenia emparaulada recentment la incorporació d'algun altre estudiant al seu despatx, i em va suggerir d'anar a veure el Federico Correa. Hi vaig anar i allà em vaig quedar durant tota la carrera...

IGV: Expliqueu-nos quin va ser el vostre aprenentatge amb ell, en el dia a dia del seu despatx...

RMP: En aquell despatx hi vaig aprendre una manera de pensar, i aquesta manera de pensar m'ha servit per a tot. Jo no en vaig ser conscient. Era com una esponja. Amb ell Federico no parlàvem només de la feina que s'estava fent en aquell moment al despatx. Per exemple, ell explicava que havia estat, no ho sé, crec que a París, i que havia vist l'última obra de Ionesco, i ens estàvem una bona estona parlant

With the considered pace of someone who is looking for something as he walks, the Lleida architect Ramon Maria Puig leads us to the precise chosen spot of Plaça dels Apòstols. At the foot of the bell tower of the Seu Vella cathedral, the gently sloping ground crowns the town walls, where it joins the horizon without fear or railings. The earth and the western sky form the backdrop for its outline and our conversation.

IGV: I get the impression that you have not brought us here by chance. In fact, one of your many articles speaks precisely of the square where we now stand and of its author, the architect Ignasi Miquel. What were you referring to when you called it "silent architecture"?

RMP: I was referring to the fact that Ignasi Miquel's entire body of work is set in the world of discretion of the concise, contained language of abstraction handed down to us by rationalism. Here, from where we stand, it is very evident how he resolved all the problems and difficulties of the project with a single masterly gesture. This is conceptual architecture born of a pure idea which, in this case, involves extending the physical base of the bastion on which the square rests to the boundless extension of the plain beyond and contrasting the forceful volume of the cathedral and its bell tower with the infinite, diffuse space of the horizon.

IGV: Why do I get the feeling that bringing us here is a whole declaration of principles? In the article I mentioned before, you wrote that Federico Correa himself called this square a masterwork. You worked in Correa's practice almost from the start of your architecture studies. What or who made you go and knock on that door?

RMP: It was just a year after I'd started my degree, but I realized that I was not learning a lot there and that I'd do better to try to work in an architecture practice. A friend on a higher course mentioned Coderch to me, and I quickly went to see him and ask for work. He saw me and was very cordial. We talked for a long time as the light coming in through the window imperceptibly faded and darkness fell. I remember that afternoon very well. He had recently arranged for the incorporation into his office of another student and suggested that I go and see Federico Correa. So I did, and I stayed there for the rest of my studies...

IGV: Tell us about your apprenticeship there with him, in the everyday work of the practice.

RMP: In that office, I learned a way of thinking, and this way of thinking has served me in good stead for everything. I was not aware of it. I was like a sponge. With Federico, I did not just talk about the work I was doing at the time or the project the practice was involved in. Sometimes he would explain that he had been to Paris and seen Ionesco's latest play. And then

Con el ritmo pausado de quien camina y busca al mismo tiempo, el arquitecto ilerdense Ramon Maria Puig nos conduce hasta el lugar escogido y preciso de la plaza dels Apòstols. Al pie del campanario de la catedral vieja o *Seu Vella*, la suave inclinación del plano del suelo corona la muralla y enlaza, sin temor ni barandilla, con el horizonte. Tierra y cielo de poniente recortan desde allí nuestra conversación y su figura.

IGV: Tengo la impresión de que no nos ha traído hasta aquí por azar. De hecho, en uno de los muchos artículos que ha escrito, habla usted precisamente de esta misma plaza donde ahora nos encontramos y de su autor, el arquitecto Ignasi Miquel. ¿A qué se refería, cuando la calificaba de "arquitectura silenciosa"?

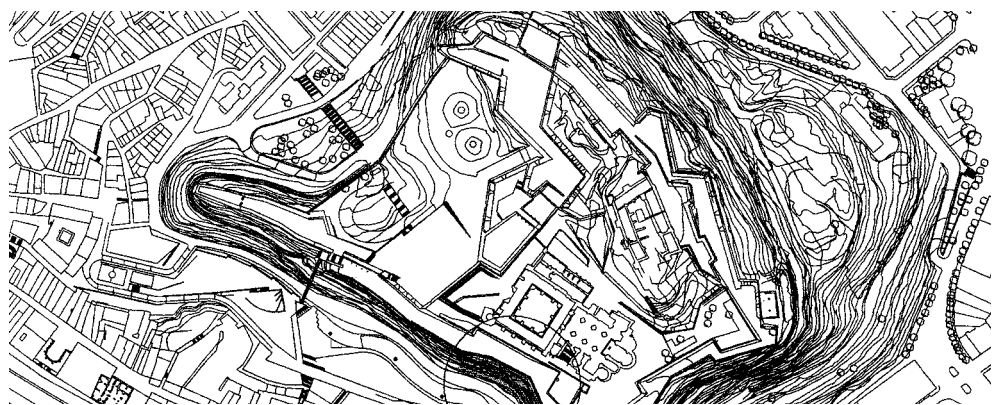
RMP: Me refería a que toda la obra de Ignasi Miquel se mueve siempre en el universo de la discreción del lenguaje, conciso y contenido, de la abstracción del legado racionalista. Aquí, donde estamos ahora, se ve muy bien cómo ha sabido resolver magistralmente todos los problemas y dificultades del proyecto con un solo y único gesto. Se trata de una arquitectura conceptual que nace de una idea pura, que, en este caso, es la de prolongar la base física del baluarte sobre el que se asienta la plaza, hasta la extensión sin límites del llano, y contraponer el volumen rotundo de la Seu y de su campanario al espacio infinito y difuso del horizonte.

IGV: ¿Por qué será que, en el hecho de traernos hasta aquí, me parece ver que se esconde toda una declaración de principios? En el artículo del que antes hablábamos, escribía usted que el mismo Federico Correa calificaba a esta plaza de obra maestra. Ha trabajado casi desde el inicio de sus estudios de arquitectura en el despacho de Correa. ¿Qué o quién le llevó a llamar a aquella puerta?

RMP: Hacía sólo un año que había empezado la carrera, pero ya veía que allí no aprendería gran cosa y que más me valía intentar trabajar en algún despacho de arquitectura. Un compañero de un curso superior me aconsejó a Coderch y a él me dirigí rápidamente, a pedirle trabajo. Me recibió y me trató con mucha cordialidad. Charlamos largo y tendido, mientras menguaba imperceptiblemente la luz que entraba por la ventana y oscurecía. Guardo un gran recuerdo de aquella tarde. Él tenía ya apalabrada recientemente la incorporación de algún otro estudiante a su despacho, y me sugirió que fuera a ver a Federico Correa. Allí me fui, y allí me quedé durante toda la carrera...

IGV: Cuéntenos cómo fue su aprendizaje con él, en el día a día de su despacho...

RMP: En aquel despacho aprendí una manera de pensar, y esta manera de pensar me ha servido para todo. Yo no fui consciente de ello. Era como una esponja. Con Federico no hablábamos sólo del trabajo que se estuviera haciendo en aquel momento en el despacho. Por ejemplo, él contaba que había estado, no sé, creo que en París, y que

1 2

del sentit del poder creatiu i transgressor de la paraula...! Allà hi vaig aprendre que l'arquitectura no era una cosa aïllada, sinó que era una cosa que estava interrelacionada amb tot. El principal era entendre la importància que tenia la manera com s'enfocava l'arquitectura. L'esperit crític que no acceptava cap idea preconcebuda i s'endinsava, valent, en el joc dialèctic de proposar i corregir, de tirar endavant i, de nou, enrere. Després, aquella manera de fer i d'analitzar et servia per a entendre-hi de tot: de política, de cinema...

IGV: De fet, després de llegir molts dels vostres escrits i articles, queda clara la lleialtat a aquest esperit dialèctic. Continuament iniciu els vostres raonaments amb un plantejament dual, que tensa expressament les explicacions amb extrems antagònics i complementaris. Sembla com si plantéssiu els dos pals d'una porteria perquè fos possible el joc del raonament i l'espai de la reflexió arquitectònica. Estic pensant en aquell article publicat a la revista *Quaderns...*, l'any 1981, i titulat "Apatxes, botiguers i alquimistes". Al model de control territorial dels apatxes hi confrontàveu el dels dakotes; al del científic, el de l'alquimista; al de l'arquitecte, el del botiguer...

RMP: Dual i dialèctic, sí, però no pas massa adversatiu. La nostra feina, i això m'ha servit pràcticament per a anar per la vida, és una aplicació de la dialèctica. Projectant, fem un exercici dialèctic continuament: proposant, refusant, corregint... fins que arribes al final a una síntesi, que podrà ser més bona o més dolenta, però que és un resultat i té una determinada forma. A l'article de què em parles, volia mirar de contraposar la necessitat de donar resposta urgent als problemes del territori amb la de voler ocupar-lo i planificar-lo de manera general i normativa. La complexitat dels problemes urbanístics necessita un instrumental tècnic i legal, però no s'ha de renunciar mai a la possibilitat d'actuacions com les que feien els apatxes: aprofitant el seu gran coneixement del territori, apareixien de sobte, i amb la sorpresa i la rapidesa invertien el sentit de la lluita i de la victòria. L'any 1981, quan vaig escriure l'article, calien un planejament i un debat generals, però també calien estratègies i accions locals urgents per mirar de guanyar la batalla de l'equilibri territorial i urbanístic que feia tants anys que estava pendent... Vint-i-cinc anys després d'escriure l'article, confesso amb pena que els apatxes estan perdent. Els botiguers, servint-se dels alquimistes, porten les de guanyar...

IGV: Demanàveu una llei "creativa" i no només "normativa"...

1 Muralles del sector baix, al turó de la Seu Vella de Lleida. Projecte de consolidació i restauració (1996-1998).

2 Moment del recorregut per les muralles, el dia de l'entrevista amb en Ramon Maria Puig.

we'd spend all afternoon talking about Ionescu...!! There I learned that architecture was not an isolated subject, but that it was related to everything. The main thing was to understand the importance of the way of seeing architecture, with a critical spirit that did not accept preconceived ideas and marched boldly into the dialectic interplay of proposals and corrections, moving forward and retreating again. Then I would transfer that way of doing things and analysing the world, and it also served me for talking about politics with friends or analysing a film.

IGV: I have read many of your writings, and your loyalty to this dialectic spirit is quite plain. You continually begin your reasoning with a dual approach to give express tension to explanations by means of conflicting and complementary extremes. It is as though you set up two posts of a goal in order to play a game of reasoning and create space for reflection on architecture. Here I'm thinking of the article published in *Quaderns*, in 1981, entitled "Apatxes, botiguers i alquimistes" (Apaches, shopkeepers and alchemists). You compare the Apache's model of territorial control to that of the Dakota, the scientist's to the alchemist's, the architect's to the shopkeeper's...

RMP: Dual and dialectical yes, but not adversative. Our work—and this has served me practically as a philosophy for life—is an application of dialectics. When we design, we are continually engaged in a dialectic exercise: proposing, refusing, correcting, until you finally reach a synthesis, which may be good or bad, but it is a result with a given form. In the article you mention, I sought to contrast the need to come up with an urgent answer to the problems of the territory with the desire to occupy and plan it generally according to regulations. The complexity of planning problems calls for technical and legal tools, but one must never renounce the possibility of Apache-style actions, using their intimate knowledge of the territory to suddenly appear and, by means of surprise and speed, turn the battle around. Planning and general debate were needed in 1981, when I wrote the article, but so too were strategies and urgent local actions to try and win the battle of territorial and development balance that we had been losing for years...

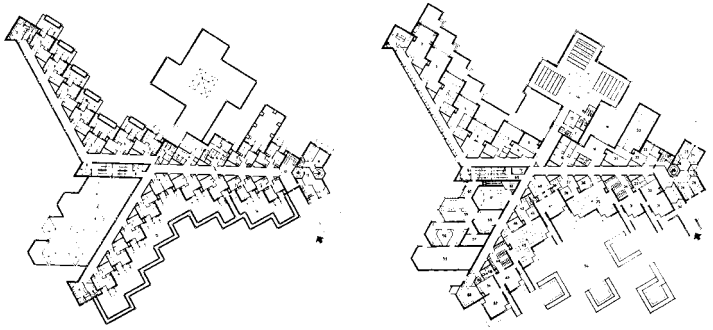
IGV: You called for laws that were "creative" as well as "regulatory"...

RMP: That's right, because as scientists are well aware, their joy in today's discovery may, in the future, be relativized by enthusiasm for the next. Isaac Asimov explains this very well when he says that a theory is true

había visto la última obra de Ionesco, y nos pasábamos un buen rato hablando del sentido del poder creativo y transgressor de la palabra...! Allí aprendí que la arquitectura no era una cosa aislada, sino que era algo que estaba interrelacionado con todo. Lo principal era entender la importancia que tenía la manera como se enfocaba la arquitectura. El espíritu crítico que no aceptaba ninguna idea preconcebida y se adentraba, valiente, en el juego dialéctico de proponer y corregir, de tirar hacia adelante y, de nuevo, hacia atrás. Después, aquella manera de hacer y de analizar te servía para entender de todo: de política, de cinema...

IGV: De hecho, después de leer muchos de sus escritos y artículos, queda clara su lealtad a ese espíritu dialéctico. Continuamente inicia sus razonamientos con un planteamiento dual, que tensa expresamente las explicaciones con extremos antagónicos y complementarios. Parece como si plantara los dos palos de una porteria para que fuera posible el juego del razonamiento y el espacio de la reflexión arquitectónica. Estoy pensando en aquel artículo publicado en la revista *Quaderns...*, en el año 1981, y titulado "Apatxes, botiguers i alquimistes" ("Apaches, tenderos y alquimistas"). Al modelo de control territorial de los apaches confrontaba usted el de los dakotas; al del científico, el del alquimista; al del arquitecto, el del tendero...

RMP: Dual y dialéctico, sí, pero no demasiado adversativo. Nuestro trabajo, y eso me ha servido prácticamente para ir por la vida, es una aplicación de la dialéctica. Proyectando, hacemos continuamente un ejercicio dialéctico: proponiendo, rechazando, corrigiendo... hasta que llegas al final a una síntesis, que podrá ser mejor o peor, pero que es un resultado y tiene una determinada forma. En el artículo que me comentas, quería intentar contraponer la necesidad de dar respuesta urgente a los problemas del territorio con la de querer ocuparlo y planificarlo de manera general y normativa. La complejidad de los problemas urbanísticos necesita de un instrumental técnico y legal, pero no hay que renunciar nunca a la posibilidad de actuaciones como las que los apaches hacían: aprovechando su gran conocimiento del territorio, aparecían de repente, y con la sorpresa y la rapidez invertían el sentido de la lucha y de la victoria. En 1981, cuando escribí el artículo, una planificación y un debate generales eran necesarios, pero también lo eran estrategias y acciones locales urgentes para intentar ganar la batalla del equilibrio territorial y urbanístico que estaba pendiente desde hacía tantos años... Veinticinco años después de escribir el artículo, confieso con pena que los apaches están perdiendo. Los tenderos, sirviéndose de los alquimistas, llevan las de ganar...

3

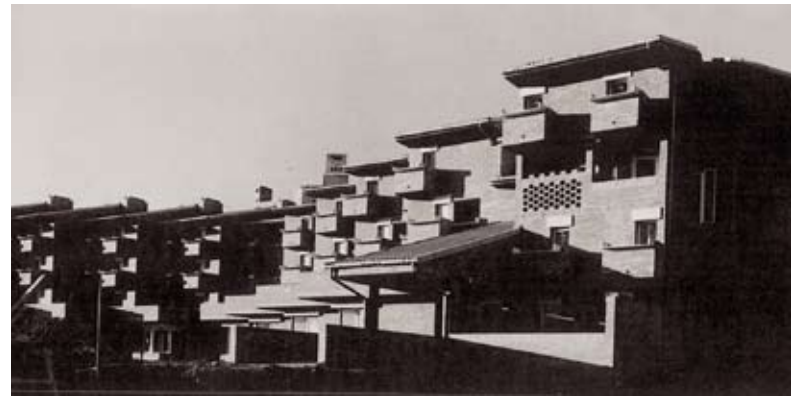
RMP: Sí, perquè, com passa en el terreny de la ciència, l'alegria per l'encert d'avui pot quedar, algun dia futur, relativitzada per la pròxima descoberta. De fet, tal com explica la científica Rita Levi a les seves memòries (*Elogi de la imperfecció*), hi ha molta humanitat i emoció en les coses imperfectes i inacabades. Hi ha obres d'arquitectura que són perfectes i ens resulten indiferents o fredes. I, en canvi, ens emocionen unes altres potser no tan perfectes i en què falla alguna cosa. No sé com explicar-t'ho... Sí! Per exemple, l'Alvar Aalto, que m'agrada tant... penso que treballava una mica com si les obres noves fossin reformes...

IGV: Potser aquesta confiança vostra en la qualitat d'una certa i modulada imperfecció us va ajudar a l'hora d'elaborar els diferents plans parcials del Canyeret. Fins a quin punt la fragilitat patrimonial de la ciutat de Lleida, una ciutat d'origen àrab, amb pocs monuments i que ha viscut moltes destruccions, ha marcat i ha fet especialment curroses les vostres intervencions en el patrimoni al Pallars Sobirà i Jussà, a Santa Maria de Gerri de la Sal i a Mur, o aquí mateix, al turó de la Seu Vella, en aquestes muralles del sector baix?

RMP: Lo Canyeret era un barri, al vessant del turó que dóna al riu, molt degradat, on hi vivia gent molt pobre. D'altra banda, era dins la zona polèmica, dins els quaranta metres de protecció de les muralles, i periòdicament els militars el destruïen per deixar-lo lliure. Era un barri fet de casetes petites, de tàpia; en alguna època eren cases tan provisionals que les teulades eren de canyissar, d'aquí li ve el nom. Hi vivien lleidatans de sempre, que podien ser pagesos, menestrals, gitanos. A partir del segle XX, cada vegada es va depauperar més i més, fins que en arribar els anys cinquanta pràcticament era un barri derruït. Jo creia, i així ho vaig escriure, que no és que s'hagués de defensar "físicament" el barri, sinó que allò que calia fer era conservar els valors espacials que tenia: els racons, els porxos, els contrallums... I això ho faig extensible a tot el que té a veure amb les intervencions en el patrimoni. El valor del patrimoni no és només el valor de la pedra, sinó l'espai que aquella massa física crea. El que hem de saber fer és conservar el seu valor ambiental i espacial. La materialitat potser no és tan important com l'ambient. Respecte de la resta de problemes que tenia la ciutat vella, es varen començar a encarrilar quan vàrem fer el Pla Especial del Centre Històric, amb la Roser Amadó, el Lluís Domènech i el Joan Busquets. Era, però, una problemàtica que només tindria sortida dins d'una acció política.

3 *Planta baixa i planta tipus del projecte de la Residència de les Germanetes dels Pobres, a Lleida (1965-1978).*

4 *Residència de les Germanetes dels Pobres (Lleida). Vista exterior.*

4

and we believe it until another one comes along and updates it; it is not that the first was wrong, but it is necessary to try to put our knowledge into perspective. Indeed, as the scientist Rita Levi also explained in her memoirs (*In Praise of Imperfection*), there is a great deal of humanity and emotion in imperfect, unfinished things. There are works of architecture that are perfect, yet they leave us cold or indifferent. And, conversely, we are excited by others that may not be so perfect, and which have something wrong. I can't quite explain it... If, for example, we like Alvar Aalto, surely it is because he managed to make his new works seem like simple remodelling projects...

IGV: Perhaps your trust in the quality of a degree of modulated imperfection helped you when drafting the different partial planning projects for El Canyeret. To what extent has the fragile heritage of Lleida, a city of Arabic origins, with few monuments, that has lived through many destructions, marked your interventions, making them particularly thorough, in the heritage of Pallars Sobirà and Pallars Jussà, in the church of Santa Maria in Gerri de la Sal and in Mur, or right here on the cathedral mound, in these town walls of the lower city sector?

RMP: "Lo Canyeret" was a very impoverished riverside neighbourhood, because its population comprised very poor people. It was also within the controversial area, the 40 metres of protection around the town walls, and periodically the soldiers would destroy it to clear the land. It was a district of little rammed-earth houses; at some points, the houses were so provisional that the roofs were made of reeds. Then, until the 20th century, it was occupied by Lleida people born and bred—farmers, artisans, gypsies—but then it became increasingly impoverished until, in the 1950s, it was practically demolished. I thought, as I wrote in an article, that it was not that the district should be defended "physically", but that its sentimental values should be conserved: the corners, the porches, the contrast of light... And I would say the same of any heritage intervention. The value of heritage is not so much the value of the stones, it is the space created by that physical mass. What we do need to be able to do is conserve its atmospheric and spatial values. The materiality is not as important as the atmosphere. The rest of the problems facing the city of Lleida began to be addressed when we drew up the special plan for the old town, with Domènech and Busquets, where there were social problems that could only be solved if there was a political will to do so.

IGV: I suppose more political will and investment was needed in rehabilitation and

IGV: Usted pedía una ley "creativa" y no sólo "normativa"...

RMP: Sí, porque, como pasa en el terreno de la ciencia, la alegría por el acierto de hoy puede quedar, en algún día futuro, relativizada por el próximo descubrimiento. De hecho, tal como explica la científica Rita Levi en sus memorias (*Elogio de la imperfección*), hay mucha humanidad y emoción en las cosas imperfectas e inacabadas. Hay obras de arquitectura que son perfectas y nos resultan indiferentes o frías. Y, en cambio, nos emocionan otras quizá no tan perfectas y en las que falla alguna cosa. No sé cómo explicártelo... ¡Sí! Por ejemplo, Alvar Aalto, que tanto me gusta... pienso que trabajaba un poco como si las obras nuevas fueran reformas...

IGV: Quizá esta confianza suya en la calidad de una cierta y modulada imperfección le ayudó a la hora de elaborar los diferentes planes parciales de El Canyeret. ¿Hasta qué punto la fragilidad patrimonial de la ciudad de Lérida, una ciudad de origen árabe, con pocos monumentos y que ha vivido muchas destrucciones, ha marcado y ha hecho especialmente cuidadosas sus intervenciones en el patrimonio, en el Pallars Sobirà i Jussà, en Santa Maria de Gerri de la Sal y en Mur, o aquí mismo, en la colina de la Seu Vella, en estas murallas del sector bajo?

RMP: Lo Canyeret era un barrio, en la falda de la colina que da al río, muy degradado, donde vivía gente muy pobre. Por otro lado, se encontraba dentro de la zona polémica, dentro de los cuarenta metros de protección de las murallas, y los militares lo destruían periódicamente para dejarlo libre. Era un barrio hecho de casitas pequeñas, de tapia; en alguna época eran casas tan provisionales que los tejados eran de cañizo, de ahí el nombre. Vivían allí leridanos de siempre, que podían ser campesinos, obreros, gitanos. A partir del siglo XX, se depauperó cada vez más, hasta que al llegar los años cincuenta era prácticamente un barrio derruido. Yo creía, y así lo escribí, que no es que hubiera que defender "físicamente" el barrio, sino que lo que había que hacer era conservar los valores espaciales que tenía: los rincones, los porches, los contraluces... y eso lo hago extensible a todo lo que tiene que ver con las intervenciones en el patrimonio. El valor del patrimonio no es sólo el valor de la piedra, sino el espacio que aquella masa física crea. Lo que tenemos que saber hacer es conservar su valor ambiental y espacial. La materialidad no es quizás tan importante como el ambiente. Respecto del resto de problemas que tenía el casco antiguo, empezaron a encarrilarse cuando hicimos el Plan Especial del Centro Histórico, con Roser Amadó, Lluís Domènech y Joan Busquets. Era, sin embar-

5

6

IGV: Suposo que també ens hagués calgut més decisió política i inversió en la rehabilitació i conservació del patrimoni arreu del país. Em dèieu, abans de començar aquesta entrevista, que a Catalunya, en matèria d'intervenció en el patrimoni, encara estem vivint de la llista que va fer en el seu dia l'arquitecte Carles Solsona, al primer govern de la Generalitat...

RMP: Ara ja no. Però durant molts anys aquella llista d'obres, que ell va fer "xafant" territori i parlant amb els arquitectes locals, va funcionar i ha esdevingut clau. El problema, com dèiem, era que només es disposava de partides econòmiques força minses, que obligaven a fragmentar molt el projecte. Això suposava allargar les obres, i arriba un moment que, com a arquitecte, perds una mica la mirada unitària de l'inici. En tot cas, el que sempre és important, en la rehabilitació d'un determinat monument, és conèixer el nou programa d'usos, per a poder enfocar amb sentit la intervenció. Però a molts projectes, com ara una església romànica o un castell perdut dalt dels Pirineus, l'única certesa és el que has de fer perquè no caigui.

IGV: Sempre heu insistit molt en el fet que l'arquitectura és una activitat generadora de benestar i de cultura, i no pas un simple sector productiu més...

RMP: Jo penso que l'arquitectura és moltes coses. D'una banda, té aquest valor afegit de qualitat, de bellesa, d'art, però també és una activitat que tu l'exerceixes per un encàrrec, sigui de l'Administració o sigui d'un particular. Crec en la connexió radical de l'arquitectura amb el món social i cultural, però l'element essencial és sens dubte entendre-la com una veritable activitat de "servei". I dic "servei", i no pas "servilisme". Quan l'arquitecte se salta aquest "vector" de servei, a mi em sembla que és quan està fent trampa i és una de les raons d'aquest atipament que de vegades es té respecte de l'arquitectura, també motivat per la impertinència i prepotència que es deriven d'un cert vedetisme.

IGV: Aquesta vocació de servei al bé general... potser té les seves arrels en fets com ara que fos precisament el vostre pare la persona que va portar el gas ciutat a Lleida? Es tracta sens dubte d'una feina estructural i estructuradora, que, tot i ser invisible i subterrània, va millorar radicalment el servei i la qualitat de vida dels lleidatans. Ja em perdonareu l'associació d'idees, però hi veig relació amb l'activitat professional que practiqueu...

5 i 6
Locals parroquials de Santa Maria Magdalena, de Lleida (1966-1970).

conservation of heritage all over the country. Before we began this interview, you told me here in Catalonia, heritage intervention is still based on the list drawn up by the architect Carles Solsona in his day...

RMP: No, not any more. But for many years that list of works, which he produced by marching over the territory, coming here to Lleida and talking to the architects, worked, and it played a key role. The problem, as we said, was that there were only very scant budgets available, which meant that the project had to be fragmented. That meant that the interventions took much longer and there came a moment when, as an architect, you lose the overall picture you have at the start. In any case, what is always important in the rehabilitation of a given monument is familiarity with the new programme of uses in order to address the intervention with a clear view to utility. In the majority of projects, though, such as a Romanesque church or a castle lost up there in the Pyrenees, the only thing we do know is that we have to stop it falling down.

IGV: I deduce then, in conclusion, that heritage rehabilitation has to be accompanied by a proposal for the reuse of the architecture.

RMP: That would be the ideal but it is not always possible. I always say that here, in Mur, it would be great if we could find four monks to come back and live here, because then it would be conserved. But where do you find them? I would build them somewhere to live on those terraces, and they would conserve it for us. But while it is a museum piece, and someone has to come and unlock the door for you, and it is abandoned for hours and hours, we'll be hard pressed to conserve it.

IGV: What you say seems to link up with your experience of architecture as an activity that generates well-being and culture rather than being just another production sector.

RMP: I think architecture is many things. Firstly, it has this added value of quality, of beauty and art, but then it is also an activity that is carried out on assignment, whether for the administration or a private client. I believe in the radical connection of architecture with the social and cultural world, but the essential element is undoubtedly seeing it as a "service". I say "service", not "servility". When the architect skips this "vector" of service, it seems to me that he is cheating and generating the weariness that society feels when faced with the big-name architect who is interested in personal furtherance rather than the general good.

go, una problemàtica que solament tendria salida dentro de una acció política.

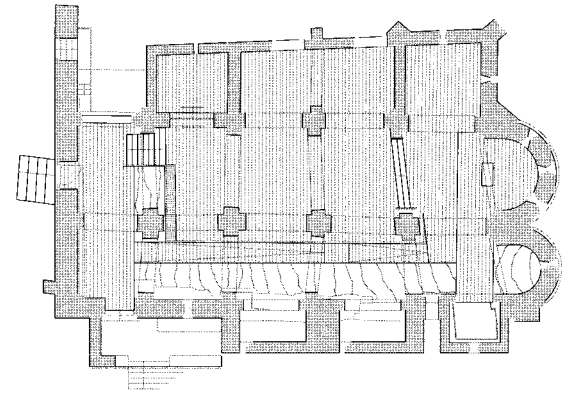
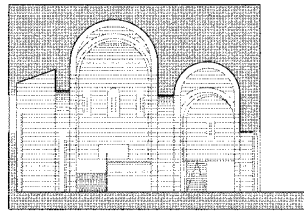
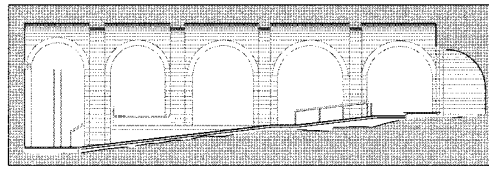
IGV: Supongo que también nos hubiera hecho falta más decisión política e inversión en la rehabilitación y conservación del patrimonio por todo el país. Usted mismo me decía, antes de empezar esta entrevista, que en Cataluña, en materia de intervención en el patrimonio, estamos viviendo aún del listado que hizo en su día el arquitecto Carles Solsona, con el primer gobierno de la Generalitat...

RMP: Ahora ya no. Pero durante muchos años aquella lista de obras, que él hizo "pisando" territorio y hablando con los arquitectos locales, funcionó y ha terminado siendo clave. El problema, como decíamos, era que sólo se disponía de partidas económicas muy escasas, que obligaban a fragmentar mucho el proyecto. Eso suponía prolongar las obras, y llega un momento en que, como arquitecto, pierdes un poco la mirada unitària del principio. En cualquier caso, lo que es siempre importante, en la rehabilitación de un determinado monumento, es conocer el nuevo programa de usos, para poder enfocar con sentido la intervención. Pero en muchos proyectos, como una iglesia románica o un castillo perdido en lo alto de los Pirineos, la única certeza es lo que tienes que hacer para que no se caiga.

IGV: Usted ha insistido mucho siempre en el hecho de que la arquitectura es una actividad generadora de bienestar y de cultura, y no un simple sector productivo más...

RMP: Yo pienso que la arquitectura es muchas cosas. Por un lado, tiene este valor añadido de calidad, de belleza, de arte, pero también es una actividad que tú ejerces por un encargo, sea de la Administración o sea de un particular. Creo en la conexión radical de la arquitectura con el mundo social y cultural, pero el elemento esencial es sin duda entenderla como una verdadera actividad de "servicio". Y digo "servicio", y no "servilismo". Cuando el arquitecto se salta este "vector" de servicio, me parece que es cuando está haciendo trampa y es una de las razones de esta saturación que hay quien tiene a veces respecto de la arquitectura, también motivada por la impertinencia y prepotencia que se derivan de cierto vedetismo.

IGV: Esta vocación de servicio al bien general... ¿tiene quizá sus raíces en hechos como que fuese precisamente su padre la persona que trajo el gas ciudad a Lérida? Se trata sin duda de un trabajo estructural y estructurador, que, aun siendo invisible y subterraneo, mejoró radicalmente el servicio y la calidad de vida de los leridanos. Ya me perdonará la asociación de ideas, pero veo

7

RMP: No hi havia pensat; potser és excessiu, això. El cert és que el meu pare era un home emprenedor, amb molts contactes a Madrid i a Barcelona, cosa molt important a les dècades dels 40 i 50, i va tenir la visió de portar el gas a Lleida en un moment en què encara es cuinava només amb carbó.

IGV: No només viviu, sinó que treballeu majoritàriament a Lleida. Sempre heu trobat que aquest era el vostre lloc?

RMP: Sí, efectivament. Però no pas per voluntarisme. Va ser una decisió natural i, fins i tot, totalment inconscient. Es diu que un no és d'on neix, sinó d'on ha estudiat el batxillerat! Després d'estudiar arquitectura a Barcelona, vam muntar un estudi amb en Lluís Domènech, Lauri Sabater i Jaume Sanmartí. El campament base era a Barcelona, però les obres i els encàrrecs els teníem a Lleida. Van ser uns anys molt excitants, tot i que vivíem en una època políticament nefasta. Es començava a notar que la riquesa de la fruita es traduiria en transformacions per a la ciutat, però la planificació d'aquesta se sustentava en un Pla que estava totalment sobrepasat. Eren moments excitants, com ja he dit, hi havia molts fronts: la lluita política, la lluita cultural, la lluita per la ciutat. Per sort, des del Col·legi d'Arquitectes podíem fer moltes coses. Vàrem insistir que l'Ajuntament havia d'assumir que calia fer un nou Pla General. Aquesta reivindicació va durar molts anys, fins al 78. S'hi va implicar molta gent: el Col·legi, les associacions de veïns, molts col·legis professionals. Es va seguir un procés col·lectiu d'informació i debat. Lleida va ser, si no la primera, una de les primeres ciutats on es va aprovar un Pla General amb participació ciutadana. És clar, això ja era després del 75...

IGV: Un dels vostres primers encàrrecs va ser el de la Residència de les Germanetes dels Pobres, a Lleida. El vàreu fer amb en Lluís Domènech, en Lauri Sabater i en Jaume Sanmartí. Aquest projecte devia suposar una alenada d'aire fresc en el panorama arquitectònic del moment, oi?

RMP: Vàrem tenir un dels millors clients que hem tingut mai: les monges de les Germanetes dels Pobres. La fundació era francesa. La superiora que hi havia en aquells moments era d'un sentit comú i un realisme absoluts. En qüestions estètiques, les Germanetes no es van posar en res, ens van donar absoluta confiança. I el programa, el vàrem parlar i discutir amb elles, només tenint sempre en compte el servei als vellets i l'eficàcia de l'organització. En-

7
Plantas i seccions
de la restauració del
conjunt del castell i
església de Mur
(1982-2001).

IGV: Do you think this vocation of service of the general good stems from the fact that it was your father who brought gas to the city of Lleida? That was certainly a structural and structuring project that, despite being invisible and subterranean, radically improved the service and the quality of life of the city's people. Perhaps it is just an association of ideas, but I can see in it a relation with the professional attitude that you practise.

RMP: I hadn't thought about it. My father ran an administrative agency because he was unable to complete his studies, due to the war. He was a man with many contacts in Madrid and Barcelona, but I don't know how he got the idea of bringing gas to Lleida at a time when people still used coal stoves. He set up the company and I even remember how, in those heroic times, they organized a flat and an office for an engineer so he could set up the gas factory.

IGV: You not only live in Lleida, you mostly work here, too. Have you always felt that this was your place?

RMP: Yes, I have. But not out of voluntarism. It was a natural, even totally unconscious decision. You're not from where you're born, you're from where you go to secondary school!! After studying architecture in Barcelona, I set up a practice with Lluís Domènech and Lauri Sabater, with base camp in Barcelona. But our works and sites were in Lleida, and perhaps that is why I never became cut off from my city. They were very exciting years, even though we were still living in terrible times in political terms. It became obvious that the money being made by the fruit sector would mean transformations for the city, but planning was based on an outmoded scheme. Any there were many fights—political, cultural and the fight for the city. We were lucky then in that many things could be done through the Architects' Institutes. We insisted that the Council accept the need to redraft or produce a new plan. This demand went on for many years because we were, I think, at it until 1978. There were many agents involved—the Institute, neighbourhood associations, lots of professionals. We wrote articles in the press and followed an open, collective, even pedagogical process of reflection on our city.

IGV: One of your first assignments was for the Sisters of the Poor home for the elderly in Lleida. You worked with Lluís Domènech, Lauri Sabater and Jaume Sanmartí. This project must have been a breath of fresh air on the architecture scene of the time!

RMP: We had one of our best clients ever: the nuns, the "Sisters of the Poor". It was a French foundation. The Mother Superior

una relació amb la activitat professional que usted practica...

RMP: No lo había pensado; quizá es excesivo, eso. Lo cierto es que mi padre era un hombre emprenedor, con muchos contactos en Madrid y en Barcelona, cosa muy importante en las décadas de los 40 y 50, y tuvo la visión de traer el gas a Lérida en un momento en el que todavía se cocinaba sólo con carbón.

IGV: No sólo vive, sino que trabaja usted mayoritariamente en Lérida. ¿Siempre ha creído que este era su lugar?

RMP: Sí, efectivamente. Pero no por voluntarismo. Fue una decisión natural e, incluso, totalmente inconsciente. ¡Se dice que uno no es de donde nace, sino de donde ha hecho el bachillerato! Después de estudiar arquitectura en Barcelona, montamos un estudio con Lluís Domènech, Lauri Sabater y Jaume Sanmartí. El campamento base estaba en Barcelona, pero las obras y los encargos los teníamos en Lérida. Fueron unos años muy estimulantes, aunque vivíamos en una época políticamente nefasta. Empezaba a notarse que la riqueza de la fruticultura se traduciría en transformaciones para la ciudad, pero su planificación se sustentaba en un Plan que estaba totalmente desfasado. Eran momentos estimulantes, como ya he dicho, había muchos frentes: la lucha política, la lucha cultural, la lucha por la ciudad. Por suerte, desde el Colegio de Arquitectos podíamos hacer muchas cosas. Insistimos en que el Ayuntamiento tenía que asumir que había que hacer un nuevo Plan General. Esta reivindicación duró muchos años, hasta el 78. Se implicó mucha gente: el Colegio, las asociaciones de vecinos, muchos colegios profesionales. Se siguió un proceso colectivo de información y debate. Lérida fue, si no la primera, una de las primeras ciudades en la que se aprobó un Plan General con participación ciudadana. Claro, eso ya era después del 75...

IGV: Uno de sus primeros encargos fue el de la Residencia de las Hermanitas de los Pobres, en Lérida. Lo hizo con Lluís Domènech, Lauri Sabater y Jaume Sanmartí. Este proyecto debía suponer una bocanada de aire fresco en el panorama arquitectónico del momento, ¿no?

RMP: Tuvimos uno de los mejores clientes que hayamos tenido: las monjas de las Hermanitas de los Pobres. La fundación era francesa. La superiora que había en aquellos momentos era de un sentido común y un realismo absolutos. En cuestiones estéticas, las Hermanitas no intervinieron en nada, nos dieron absoluta confianza. Y el programa, lo hablamos y discutimos con ellas, tan solo

8

9

10

cara ara continuo fent de mantenidor de l'obra... ha estat i és una experiència encantadora. El projecte va ser apassionant, vàrem tenir unes quantes intuïcions que varen ser molt encertades. Pel fet de ser d'aquí, sabem coses bàsiques, com ara que el sol de ponent està prohibit, a Lleida; d'aquí ve la planta de tres cossos radials ordenats en arcs de 120°. L'altra cosa és el llenguatge i el gust per l'obra vista, molt dins del vocabulari de l'Escola de Barcelona.

IGV: Parleu-nos d'aquesta Escola de Barcelona...

RMP: Érem un grup d'amics que ens reuníem per parlar dels nostres projectes, per viatjar... Anàvem junts als "petits congressos", que eren un contacte que fèiem cada dos o tres anys, arquitectes de Madrid i de Barcelona... i el Luis Peña. Ens reuníem a diferents llocs, a Tarragona, a Vitòria o a Segòvia... Estàvem uns dies tancats i ens explicàvem projectes o discutíem sobre qüestions d'actualitat. Convidàvem algun personatge, que podia ser el Gregotti, l'Eisenman, el Nuno Portas... Els catalans ens vàrem adonar que tots fèiem coses molt semblants. La nostra arquitectura tenia un caràcter realista, sabia aprofitar l'artesanía i la tradició autòctones, i estava influïda pel llenguatge dels arquitectes italians del moment i del mateix Coderch.

IGV: Més enllà de Lleida, quin us sembla que és el tret diferencial o la singularitat d'aquest territori de les Terres de Ponent?

RMP: Les Terres de Ponent són un medi molt diferent del metropolità i costaner. La seva singularitat és que és molt gran... les seves dimensions territorials. Jo, ja fa anys, deia que la riquesa d'aquestes terres no era pas la fruita, sinó el territori. Però també fa anys que alerto, i m'ho demano, sobre si sabrem gestionar aquesta riquesa o si acabarem deixant-la perdre, o fins i tot fent-la malbé nosaltres mateixos.

IGV: I com van les coses?

RMP: No van prou bé. Uns anys després de pensar en això, quan es va començar a moure la proposta de "Lleida, ciutat regió", vàrem perdre l'oportunitat de poder-nos coordinar per distribuir aquesta riquesa. Calia un pacte intermunicipal, perquè ens organitzéssim per fer funcionar i gestionar aquesta quantitat immensa de territori. No em refereixo només a la plana de Lleida; hi incloc fins al Montsec i el Pirineu. L'extensió de territori que tenim és tanta, que l'ús que n'hem fet fins ara és ridícul. A veu-

8 i 9
Publicació de les conclusions del Congrés d'Arquitectura de Catalunya (1980-1981) i adhesiu d'identificació dels assistents.

10
Casa Laveda, Lleida 1975-1978

at the time, with whom we dealt, had a great simplicity and did not interfere in the aesthetic side at all; they had absolute trust in us. And we discussed the brief with them, but always with reference to service to the old people and the efficiency of spatial organization. I am still involved in the maintenance of the site... It was wonderful. The project was a thrilling one; we had a few intuitions, based on being from Lleida, that turned out to be right. We knew basic things, like sun from the west not being allowed in Lleida. The other thing was the language and the taste inherent in bare brick. It was rather like the model of vocabulary of the Barcelona School.

IGV: Tell us about the Barcelona School.

RMP: There was a group of us who met to talk about projects—the project for the Home, for example, was one such. We would go together to small congresses that were held every three years or so by architects from Madrid and Barcelona, and Lluís Peña. Then architects from the south began to appear. We met in Tarragona, Vitoria or Segovia. We would shut ourselves up for a few days and bring each other up to date. We used to invite a personality, such as Gregotti or Eisenman. We realized we were all doing very similar things. Our architecture was characterized as being realistic, with recourse to artisan work and local tradition, and influenced by the language of the Italian architects of the time, and by Coderch.

IGV: Looking further than just Lleida, what is it, for you, that makes this territory of western Catalonia different or singular?

RMP: It is a very different environment to the metropolitan world that most of my friends know or work in. Its singularity is that it is very large, its dimensions. I have been saying for years that the wealth of this land lies not in its fruit production but in the land itself, the territory. But for years, too, I have been wondering and alerting to the fact that we may not be able to manage this wealth, or that we may end up losing it or even spoiling it ourselves.

IGV: And what is the state of things?

RMP: Not good enough. Some years after thinking about this, when the watchword of "Lleida, region city" came into vogue, we missed the opportunity of becoming coordinated to distribute this wealth. It called for a municipal agreement, organizing local people to manage this vast stretch of territory. I refer not only to Lleida, but also to the Montsec and the Pyrenees. We have so much territory that the use that has been made of it so far is ridiculous. For example,

teniendo siempre en cuenta el servicio a los ancianos y la eficacia de la organización. Aún hoy sigo haciendo el mantenimiento de la obra... ha sido y es una experiencia encantadora. El proyecto fue apasionante, tuvimos unhas cuantas intuiciones que fueron muy acertadas. Por el hecho de ser de aquí, sabíamos cosas básicas, como que el sol de poniente está prohibido, en Lérida; de aquí viene la planta de tres cuerpos radiales ordenados en arcos de 120°. La otra cosa es el lenguaje y el gusto por la obra vista, muy dentro del vocabulario de la Escuela de Barcelona.

IGV: Háblenos de esta Escuela de Barcelona...

RMP: Éramos un grupo de amigos que nos reuníamos para hablar de nuestros proyectos, para viajar... Íbamos juntos a los "pequeños congresos", que eran un contacto que teníamos cada dos o tres años, arquitectos de Madrid y de Barcelona... y Luis Peña. Nos reuníamos en varios lugares, en Tarragona, en Vitoria o en Segovia... Estábamos unos días encerrados y nos contábamos proyectos o discutíamos sobre cuestiones de actualidad. Invitábamos a algún personaje, que podía ser Gregotti, Eisenman, Nuno Portas... Los catalanes nos dimos cuenta de que todos hacíamos cosas muy parecidas. Nuestra arquitectura tenía un carácter realista, sabía aprovechar la artesanía y la tradición autóctonas, y estaba influida por el lenguaje de los arquitectos italianos del momento y del mismo Coderch.

IGV: Más allá de Lérida, ¿cuál es, a su parecer, el rasgo diferencial o la singularidad de este territorio de las Terres de Ponent?

RMP: Las Terres de Ponent son un medio muy diferente al metropolitano y costero. Su singularidad es que es muy grande... sus dimensiones territoriales. Yo, hace ya años, decía que la riqueza de estas tierras no era la fruta, sino el territorio. Pero también hace años que alerto, y me pregunto, sobre si sabremos gestionar esta riqueza o si acabaremos dejándola perder, o incluso maleándola nosotros mismos.

IGV: ¿Y cómo van las cosas?

RMP: No van lo suficientemente bien. Unos años después de pensar en esto, cuando empezó a moverse la propuesta de "Lérida, ciudad región", perdimos la oportunidad de podernos coordinar para distribuir esta riqueza. Había que hacer un pacto intermunicipal, para que nos organizáramos, hacer funcionar y gestionar esta cantidad inmensa de territorio. No me refiero sólo a la

11

12

re, els esports d'aventura són quatre colles que baixen per un riu o que van a cavall pels boscos, però això sol no és gestionar el territori. Ni tampoc ho és fer camps de golf. Malauradament, aquesta proposta no va prosperar, políticament va ser avortada. Al final, però, la realitat és tosuda i això ha acabat funcionant com una ciutat regió, si bé descoordinada.

IGV: Això que em comenteu enllaça amb el que ens deia en Manel Ribas Piera, quan explicava que finalment no podem parlar d'urbanisme sense parlar de paisatgisme.

RMP: Sí, sí. L'urbanisme modula el territori, i això és paisatgisme. I no es tracta de renunciar a modificar el paisatge amb noves implantacions, ni a tenir indústria, ni infraestructures... Només es tracta de saber-les posar com cal i al seu lloc. Si ho deixes a la improvisació especulativa...

IGV: Vàreu tenir tot això en compte, quan vàreu elaborar aquella normativa complementària d'edificació dels pobles de l'Alt Pirineu?

RMP: Aquesta normativa es basava en l'anàlisi i l'observació de la lògica d'assentament d'aquells pobles de muntanya i la seva relació amb l'entorn rural i paisatgístic. A la muntanya, aquesta relació amb l'entorn és més evident, perquè la mateixa topografia ho força. En una vessant inclinada, el poble ha de ser allargassat o esglaonat, però no és el mateix en un poble vora el riu. A la Vall d'Aran això és molt clar. Bé, era molt clar, ara cada vegada ho és menys. Abans, quan sorties del túnel de Viella i entraves a la Vall d'Aran, veies una espècie de catifa verda i uns nuclis individualitzats, amb el campanar com a fita visual... Gaudies de la percepció d'uns pobles col·locats al territori com un rosari dispers. Aquesta discontinuïtat era un valor paisatgístic i ara s'està perdent, perquè s'estan unint entre ells. Em temo que això és inevitable; és el que comporta el creixement, però la llàstima és que es faci tan malament.

IGV: Heu estat membre actiu d'un Col·legi d'Arquitectes que aquí a Lleida ha estat històricament un centre dinamitzador, no només de la mateixa disciplina professional, sinó també de la societat lleidatana. Com us expliquen que ara sembla que ja no es percep, per part dels col·legiats més joves, com un espai per a la lluita en defensa del territori i la seva singularitat?

RMP: Era molt diferent, abans. El nostre paper públic com a col·lectiu professional era claríssim. Fèiem una feina política substitutòria, perquè no hi havia política...

11
Vista de l'interior del projecte de rehabilitació del Molí Vell, a Vilanova de Meià (1999-2001).

12
A l'estudi d'en Ramon Maria Puig, comentant alguns articles de la seva extensa i variada producció.

adventure sports represent a few isolated groups of people who raft down rivers or go horse riding in the woods, but that is not managing the territory. Nor is building golf courses. Unfortunately, this proposal did not prosper, and ultimately it functions as a city region but without coordination.

IGV: What you say links up with what Manel Ribas Piera told us, about how we cannot speak of town planning without referring to landscape design.

RMP: Quite right. And if you think about it, it doesn't mean renouncing either industry or infrastructures. It merely means knowing where to implement them so that they do no harm, in their place. And if you leave it to the improvisation of speculation...

IGV: Did you take all of this into account when you drew up the complementary construction regulations for the villages in the High Pyrenees?

RMP: Those regulations were based on the analysis and observation of the settlement logic of those mountain villages and their relation with the rural and landscape environment. In mountainous areas, the relation with the environment is elementary, because it is imposed by the topography. On a sloping mountainside, a village has to be elongated or terraced, but it is not the same as a village beside a river. This is very clear in the Vall d'Aran. At least, it was very clear, though increasingly less so now. Before, when you entered the Vall d'Aran and emerged from Vielha tunnel, you saw a kind of green carpet with villages like clumps of trees, each with its church tower as a landmark that marked the perception of villages in the territory, like a scattered rosary. This discontinuity was a landscape value that is now being lost because the villages are merging. I am afraid that is inevitable; it is the result of growth, but the shame is that it is being done so poorly, because I sincerely believe that growth could have been rechannelled, and it was not.

IGV: You have been an active member of an Architects' Institute here in Lleida that has historically been a dynamic centre not just for the discipline of architecture but also for Lleida society. How is it that this Institute has not taken a more active role in these issues? How do you explain the fact that it is not, at present, seen by younger Institute members as a platform for the defence of the territory and its singularity?

RMP: It was very different when there were not so many members. Our public role as a professional association was very clear.

llanura de Lérida; incluyo hasta el Montsec y el Pirineo. La extensión de territorio que tenemos es tanta, que el uso que hemos hecho de él hasta ahora es ridículo. A ver, los deportes de aventura son cuatro grupos de amigos que bajan por un río o que van a caballo por los bosques, pero eso solo no es gestionar el territorio. Ni lo es tampoco hacer campos de golf. Por desgracia, esta propuesta no prosperó, políticamente fue abortada. Pero, al final, la realidad es tozuda y esto ha acabado funcionando como una ciudad región, si bien descoordinada.

IGV: Lo que me comenta enlaza con lo que nos decía Manel Ribas Piera, cuando explicaba que finalmente no podemos hablar de urbanismo sin hablar de paisajismo.

RMP: Sí, sí. El urbanismo modula el territorio, y eso es paisajismo. Y no se trata de renunciar a modificar el paisaje con nuevas implantaciones, ni a tener industria, ni infraestructuras... Se trata sólo de saber ponerlas como es debido y en su lugar. Si lo dejas a la improvisación especulativa...

IGV: ¿Tuvo todo eso en cuenta, cuando elaboró aquella normativa complementaria de edificación de los pueblos del Alto Pirineo?

RMP: Esta normativa se basaba en el análisis y la observación de la lógica de asentamiento de aquellos pueblos de montaña y su relación con el entorno rural y paisajístico. En la montaña, esta relación con el entorno es más evidente, porque la misma topografía lo fuerza. En una vertiente inclinada, el pueblo tiene que ser alargado o escalonado, pero no es lo mismo en un pueblo junto al río. En el Valle de Arán eso está muy claro. Bueno, estaba muy claro, ahora cada vez lo está menos. Antes, cuando salías del túnel de Viella y entrabas en el Valle de Arán, veías una especie de tapiz verde y unos núcleos individualizados, con el campanario como un hito visual... Gozabas de la percepción de unos pueblos colocados en el territorio como un rosario disperso. Esta discontinuidad era un valor paisajístico y ahora se está perdiendo, porque se están uniendo entre ellos. Me temo que eso es inevitable; es lo que comporta el crecimiento, pero la lástima es que haga tan mal.

IGV: Ha sido miembro activo de un Colegio de Arquitectos que aquí en Lérida ha sido históricamente un centro dinamizador, no sólo de la misma disciplina profesional, sino también de la sociedad leridana. ¿Cómo se explica usted que ahora ya no parece que se perciba, por parte de los colegiados más jóvenes, como un espacio para la lucha en defensa del territorio y su singularidad?

ESTER ROMBA

Això ha canviat en el moment que el Col·legi s'ha massificat i, sobretot, quan va arribar la democràcia. Per altra banda, potser sí que el Col·legi, durant molts anys, no ha sabut exercir el paper de servei al col·legiat quan hem tingut daltabaixos professionals, lluites i dificultats. En qüestions com la supressió del control de tarifes per part del Col·legi, els concursos, els canvis tecnològics...

IGV: I que n'ha estat, d'aquells congressos d'arquitectes de Catalunya que vàreu organitzar al voltant dels anys vuitanta?

RMP: El primer congrés, que el vàrem preparar molt bé durant tot un any, amb comissions de treball, i que va presidir en Josep Maria Martorell, va ser com una reflexió sobre l'activitat de l'arquitecte, el paper del Col·legi i el paper de l'arquitectura en la societat. Penso que vàrem arribar a unes conclusions molt importants. El congrés es va acabar amb bastant eufòria. Però es va quedar en això i tot es va diluir... Al segon congrés, deu anys després, a començaments dels 90, pràcticament es van ratificar i actualitzar les conclusions del primer.

IGV: I les conclusions d'aquest congrés, no s'han publicat mai?

RMP: Sí, jo penso que sí. Es van publicar i al Col·legi segur que hi han de ser. Després, va començar a venir aquesta degradació del paper de l'arquitecte i aquest menyspreu per l'arquitectura, sobretot per part de l'Administració. Eren temps postolímpics i es va produir una rebaixa en el nivell dels estàndards i de la qualitat, igual que en el volum de feina. Aleshores vàrem elaborar el manifest "En defensa de l'arquitectura", l'any 1998, que també va ser un intent frustrat, es va neutralitzar tot sol...

IGV: En un dels vostres articles us preguntàveu si, en el futur de les ciutats, als arquitectes ens hi deixarien representar algun paper. Quina resposta ens doneu, avui, a aquesta pregunta?

RMP: A mi em sembla que els arquitectes hem de saber renunciar a allò que no podem controlar. Si em preguntes quin és el gran paper de l'arquitecte, tant en l'arquitectura com en la planificació de la ciutat, et diria que som els únics que controlem durant tot el procés el resultat final. Per més especialistes de més camps diferents que hi intervinguin, al final aquella casa és rodona o quadrada perquè tu ho has decidit. La forma canvia totes les coses i, encara

▲
Moments de l'entrevista, a la plaça dels Apòstols i al conjunt de muralles del turó de la Seu Vella de Lleida.

That changed when the Institute expanded. Perhaps for many years it simply did not assume the role of service to members when we were having professional struggles and difficulties. Issues like the suppression of fee control by the Institute, competitions, and so on.

IGV: And what happened to the Architects' Congresses of Catalonia you organized in around 1980?

RMP: The first congress, which we spent a year preparing thoroughly, with work committees and with Josep Maria Martorell as president, represented reflection on the activity of the architect, the role of the Institute and the role of architecture in society. I think we reached some very important conclusions. The congress ended with some euphoria. We had the impression that we could really get things done, and that we had the blessing of the then Catalan minister for Public Works and Territorial Policy, Josep Maria Cullerell. The second congress, 10 years later, in the early 1990s, practically ratified and updated the conclusions of the first.

IGV: And were the conclusions of that congress never published?

RMP: Yes, I think they were. They were published and there must be a record of them at the Institute. Then came that decline in the role of the architect and that underestimation of architecture, particularly on the part of the administration. That was in post-Olympic days, when there was a fall in standards and quality, and in the volume of work. That's when we drew up the manifesto "En defensa de l'Arquitectura" (In defence of architecture), in 1998.

IGV: In one of your articles you ask whether architects would be given a role to play in the future of cities. What answer would you give to that question today?

RMP: It seems to me that architects have to know how to relinquish the things they cannot control. At the congresses we were talking about before, perhaps we didn't manage to communicate or give form to this issue. If you were to ask me what the principal role of the architect is, both in architecture and in town planning, I would say that we are the only agents who control the result of the work throughout the process. No matter how many specialists and different fields are involved, ultimately that building is round or square because the architect decided it should be. The form changes everything, and even if there is someone who knows more about calculations—structure, air-conditioning, etc.—ultimately all that is transformed into

RMP: Era muy diferente, antes. Nuestro papel público como colectivo profesional era clarísimo. Hacíamos una tarea política sustitutoria, porque no había política... Esto ha cambiado en el momento en que el Colegio se ha masificado y, sobre todo, cuando llegó la democracia. Por otro lado, quizá sí que el Colegio, durante muchos años, no ha sabido ejercer el papel de servicio al colegiado, cuando hemos pasado por tropiezos profesionales, luchas y dificultades. En cuestiones como la supresión del control de tarifas por parte del Colegio, los concursos, los cambios tecnológicos...

IGV: Y ¿qué ha quedado, de aquellos congresos de arquitectos de Cataluña que organizó alrededor de los años ochenta?

RMP: El primer congreso, que preparamos muy bien durante todo un año, con comisiones de trabajo, y que presidió Josep Maria Martorell, fue como una reflexión sobre la actividad del arquitecto, el papel del Colegio y el papel de la arquitectura en la sociedad. Pienso que llegamos a unas conclusiones muy importantes. El congreso acabó con bastante euforia. Pero en eso se quedó y se diluyó todo... En el segundo congreso, diez años después, a principios de los 90, prácticamente se ratificaron y actualizaron las conclusiones del primero.

IGV: Y las conclusiones de este congreso, ¿no han llegado a publicarse?

RMP: Sí, yo creo que sí. Se publicaron y seguro que deben de estar en el Colegio. Después, empezó a llegar esta degradación del papel del arquitecto y este menosprecio por la arquitectura, sobre todo por parte de la Administración. Eran tiempos postolímpicos y se produjo una rebaja en el nivel de los estándares y de la calidad, igual que en el volumen de trabajo. Entonces elaboramos el manifesto "En defensa de la arquitectura", en el año 1998, que también fue un intento frustrado, se neutralizó él solo...

IGV: En uno de sus artículos se preguntaba si, en el futuro de las ciudades, a los arquitectos nos dejarían representar algún papel. ¿Qué respuesta nos da, hoy, a esta pregunta?

RMP: A mí me parece que los arquitectos tenemos que saber renunciar a aquello que no podemos controlar. Si me preguntas cuál es el gran papel del arquitecto, tanto en la arquitectura como en la planificación de la ciudad, te diría que somos los únicos que controlamos durante todo el proceso el resultado final. Por más especialistas de más campos diferentes que intervengan, al fin y al cabo aquella casa es redonda o cuadrada porque tú lo has decidido. La forma cambia todas las cosas y, aunque haya

ESTER ROMBA

que hi hagi altres persones que calculen l'estructura, l'aire condicionat, etc., al cap i a la fi allò es transforma en un objecte que té una determinada i precisa forma. I els especialistes en aquest control de la forma som nosaltres. Mentre sapiguem preservar això, serem necessaris. Amb la planificació passa igual. Hi pot haver tots els *inputs* que tu vulguis de gestió, d'infraestructures, etc., però al territori o a la ciutat, al final, en el resultat físic de la seva forma, tu hi seràs decisor. Mentre sapiguem defensar que els especialistes en això som nosaltres i que hem d'acabar integrant tota la resta en aquest resultat formal, tindrem motiu i raó de ser.

Escampats sobre la taula del seu estudi han quedat centenars de fotocòpies d'articles i projectes. La Dolors, col·laboradora del despatx d'ençà de molts anys, ha trobat cada un dels documents que en Ramon Maria Puig li ha anat demanant durant el dia. L'elogi dedica en Ramon a la seva tasca rigorosa i silenciosa conclou aquesta conversa, que rubrica el traç vermell d'un sol de ponent. ♦

Itziar González Virós

an object with a specific, precise form. And the specialist in this object and its form is the architect. As long as we know how to preserve that, we will continue to be necessary. The same is true of planning. There can be as many inputs as you like in terms of management, infrastructures, and so on, but the territory or the city is ultimately all yours, and the physical result of its form will be in your head. As long as we defend our role as specialists responsible for incorporating all the rest to produce that formal result, we will be necessary and justified.

Scattered on the desk of his studio are hundreds of photocopies of articles and projects. Dolors, who has worked with the practice for years, has found each of the documents that Ramon Maria Puig has asked her for in the course of the day. Praise also for this rigorous, silent work concludes this article, signed with the red flourish of the setting sun. ♦

Itziar González Virós
Translated by Elaine Fradley

otras personas que calculen la estructura, el aire acondicionado, etc., al final aquello se transforma en un objeto que tiene una determinada y precisa forma. Y los especialistas en este control de la forma somos nosotros. Mientras sepamos preservar esto, seremos necesarios. Con la planificación pasa igual. Puede haber todos los *inputs* que tú quieras de gestión, de infraestructuras, etc., pero en el territorio o en la ciudad, a fin de cuentas, en el resultado físico de su forma, tú serás decisorio. Mientras sepamos defender que los especialistas en esto somos nosotros y que tenemos que acabar integrando todo el resto en ese resultado formal, tendremos motivo y razón de ser.

Esparcidos sobre la mesa de su estudio han quedado centenares de fotocopias de artículos y proyectos. Dolors, colaboradora del despacho desde hace muchos años, ha encontrado cada uno de los documentos que Ramon Maria Puig le ha ido pidiendo durante el día. El elogio que dedica Ramon a su tarea rigurosa y silenciosa concluye esta conversación, que rubrica el trazo rojo de un sol de poniente. ♦

Itziar González Virós
Traducido por Esteve Comes i Bergua